

Tallinna Linnateatri sügis

Tallinna Linnateatri 5. rahvusvaheline teatrefestival "Talveöö unenägu" 28.-30. detsembril 2008

Foto: Geraint Lewis.

Prantsusmaa

Théâtre des Bouffes du Nord

"Suurinkvisiitor"

Fjodor Dostojevski "Vendade Karamazovite" katkendi järgi dramatiseerinud Marie Hélène Estienne

Lavastaja: Peter Brook
Valguskunstnik: Philippe Vialatte
Mängivad: Bruce Myers, Joachim Zuber

"Suurinkvisiitor" on haarav monoloog usust, vabadusest, kaastundest, nõrkusest ja võimu kuritarvitamisest. Näidendi tegevus toimub inkvisitsiooni veriseimal ajajärgul Sevillas, kus iga päev leegitsevad Jumala ülistuseks tuleriidad, mille põletatakse ketsereid. Äkki ilmub sealsamas Jeesus inimene kujul rahva hulka. Salapärasel moel tuntakse ta kohe ära ja tema ümber koguneb õnnistust paluv rahvahulk. Samal ajal aga jõuab linnaväljakule ka kardinal, suurinkvisiitor ise – peaaegu üheksakümneaastane vanamees, kelle silmad leegitsevad ometi endiselt nagu söetükid. Suurinkvisiitor käsib oma valvuritel Jumala poeg kinni võtta. Surmavaikusel viiakse too ära ning hirmunud inimesed kummardavad nagu üks mees raugast inkvisiitori ees maani, mispeale too õnnistab rahvast vaikides ja läheb edasi. Vang aga talutatakse Püha Kohtu hoonesse ja pannakse võlvitud kongi luku taha.

Etendused toimuvad teatri NO99 saalis. Etendus on inglise keeles, eestikeelsete tiitritega, kestab 55 minutit, ilma vaheajata.

Foto: Monika Rittershaus.

Saksamaa

Berliner Ensemble

Tom Peuckert

"Artaud meenutab Adolf Hitlerit ja Romanische Café'd"

Lavastaja: Paul Plamper
Kunstnik: Paul Lerchbaumer
Muusika: plexiq
Mängib: Martin Wuttke

1943. aastal kirjutab prantsuse luuletaja, kunstnik, lavastaja, näitleja ja teatriteoreetik Antonin Artaud, kes viibib parajasti patsiendina Rodezi psühhiaatriaiglas, Adolf Hitlerile kirja "Ühe 1932. aasta maikuu pärastlõuna mälestuseks Berliini Romanische Café's". 1962. aastal sündinud saksa dramaturg Tom Peuckert on loonud selle alusel mononäidendi, kus Artaud "meenutab" oma fiktiivset kohtumist Hitleriga. Lavastuses püütakse ellu viia teatriuudendajast Artaud' visioone näitlejamängust – mängust, mis balansseerib hullumeelsuse ja virtuoossuse piiril.

Etendused toimuvad Kanuti Gildi SAALIS. Etendus on saksa keeles, eesti- ja ingliskeelsete tiitritega, kestab 1 tund ja 15 minutit, ilma vaheajata.

Foto: Gints Malderis.

Läti

Riia Uus Teater

Tatjana Tolstaja

"Sonja"

Lavastaja: Alvis Hermanis
Kunstnik: Kristīne Jurjāne
Mängivad: Gundars Āboliņš, Jevgeņis Isajevs

"Sonja" on näitemäng inetust ja üksildasest naisest, kes saab ühel päeval armastuskirja tundmatult mehelt. See on tema elu õnnelikem hetk – paraku on aga kirja tegelikuks autoriks hoopis üks õel sõbranna. Intrigeerivaks faktiks on lavastuse juures see, et kontrasti loomiseks Sonja inetu välimuse ja tundliku hinge vahel on Hermanis valinud rolli täitma meesnäitleja. Sellest lähtuvast liialdatud teat-raalsusest ja hüperrealistlikust lavalolekust sünnib aga uus ja põnev teatrikeel. "Ma ei usu, et hingel on sugu," kommenteerib seda valikut lavastaja ise.

Etendused toimuvad Eesti Nuku- ja Noorsooteatri saalis. Etendus on vene keeles, sünkroontõlkega eesti ja inglise keelde, kestab 1 tund ja 40 minutit, ilma vaheajata.

Foto: Lenore Blievernicht.

Belgia

NT Gent

Lot Vekemans

"Tema õde"

Lavastaja: Allan Zipson
Kunstnik: Manny Dassen
Mängib: Elsie de Brauw

"Tema õde" on vanakreeka mütoloogia kangelanna Antigone õe Ismene monoloog. Lot Vekemansi näidend räägib loo naisest, kes on alati elanud oma heroilise ja maailmakuulsa õe varjus. Naisest, kellel pole eluõigust, sest ta pole kunagi midagi märkimisväärset korda saanud. Naisest, kes häbeneb iseennast ja seda, kuidas ta on elanud. Sest kangelased on need, kes tegutsevad, mitte need, kes lasevad asjadel olla. Sajandeid pärast oma surma räägib Ismene oma loo kuskil, kus aega enam ei ole.

Etendused toimuvad Hobuveskis. Etendus on flaami keeles, eesti- ja ingliskeelsete tiitritega, kestab 1 tund ja 20 minutit, ilma vaheajata.

Rootsi

Jan Jönson

"Tөлushetked"

Autor, lavastaja ja esitaja:
Jan Jönson

Jan Jönson töötas aastaid näitlejana Rootsi Kuninglikus Draamateatris, kuni ühel päeval viis juhus ta vanglasse külalisenud andma. Jönson leidis sealsete kinnipeetavatega hea kontakti ja tal tekkis idee lavastada nendega Samuel Beckett'i näidendi "Godot'd oodates". Peagi loobus Jönson näitlejakohast Draamateatris ja pühendus täielikult tööle vangidega – nüüdseks

on ta lavastanud erinevaid Beckett'i näidendeid nii Rootsi kui ka Ameerika kinnipidamisasutustes, aidates surmani trellide taha mõistetut elu enda jaoks uuel viisil lahti mõtestada. Jönson jõudis tutvuda ja sõbruneda ka kirjanduslegendi Samuel Beckett'i endaga, keda tema ettevõtmine intrigeeris. Lavastuses "Tөлushetked" kirjeldab Jönson Rootsi ja Ameerika vanglaste töötades saadud kogemusi.

Etendused toimuvad Taevavalal. Etendus on inglise keeles, otsetõlkega laval eesti keelde, kestab 3 tundi ja 30 minutit, ilma vaheajata.

Piletid festivalietendustele tulevad müüki 4. novembrist Tallinna Linnateatri kassas, Piletilevis ja www.piletilevi.ee. Piletihind on 295 krooni (Piletilevist ostes juurdehindlus 20 krooni). Bruce Myersi õpikojale müüakse piiratud arv pileteid hinnaga 25 krooni. Sissepääs vestlusringile Jan Jönsoniga on tasuta. Festivali klubi üritustele on vaba sissepääs kõigile, kellel on ette näidata pilet mõnele selle päeva festivalietendusele.

Erakordsed näitlejad talvises Tallinnas

Linnateatri detsembrikuine festival "Talveöö unenägu" on algusest peale olnud kesken- dunud sellele, et tuua Eestisse vaadata lavastusi, mis on eeskätt tähelepanuväärsed just näitlejate seisukohast – kes- meks on olnud näitleja isik ja tema väljendusvahendid. Nii on selgi korral. Ja mitmete fak- torite koosmõjul tundus see- kord, et parim viis on kutsuda külla lavastused, kus laval on üksainus näitleja kogu oma hiilguses.

Eesmärk pole just olnud tagasihoidlik, vaid lähtunud soovist tuua sel aastal Eestisse praeguse aja Euroopa parimad lavatähed. Näitlejaid on maailmas hullupööra palju – nii on ju õigupoolest väieldav, kes just on parimad. Aga näitlejate puhul, keda sel aastal "Talveöö unenäole" oodata on, ei ole kahtlust, et need on Euroopa ühed omapärasemad. Tähele- panuväärsed just isiksustena. Seepärast räägingi festivali külalistest eeskätt nende löi- kes, ehkki ka teatrid, kus need inimesed töötavad, on väiel- damatult Euroopa esirinnas.

Ja kui nad ei tööta teatris, nagu näiteks rootslane Jan Jönson, on nende töö tähelepanuväärne laiemas plaanis.

Hullumeelsuse võlu

Üks omapärasemaid isiksusi tänapäeva saksakeelses teatris on Martin Wuttke. Miks oma- pärane? Temas on sellist sarmi – mehelikku, plahvatuslikku – mida Eesti näitlejatest leidus ehk kadunud Jüri Krjukovil. Või praegu Mait Malmstenil. Suit- suse olemisega isepäine mees, irooniline muie suunurgas – nii võiks lühidalt Martin Wuttket kirjeldada.

Kuigi küllap on ka kinomaailmas tema vastu suurt huvi tund- nud, on ta pühendunud pea eranditult ainult teatritele, mis praeguses maailmas on õigu- poolest üsna erakordne. Ta on mänginud pea kõigis olulistes teatrites saksakeelses kultuuri- ruumis ning paljude Euroopa teatrikunsti esteetilist vormi mõjutanud suurlavastajate käe all (Robert Wilson, Heiner Mül- ler, Christoph Marthaler, Klaus Michael Grüber, Einar Schleeff, et mainida vaid mõningaid).

Jätkub >>alguslk 1

Aastaid töötas ta Berliner Ensemble'is, Bertolt Brechti rajatud teatris Berliinis, mis on sõjajärgses Euroopas üks olulisimaid. Nüüd on ta juba kümnekond aastaid mitte vähem tähtsa Berliini Volksbühne esinäitleja ja tema vene klassika-rolle Castorfi lavastustes (Meister, Mõškin, Raskolnikov, Stavrogin) on imetletud ning ilmselt on teatriteadlased neist kirjutatud hulganisti magistri- ja doktoritöid.

Detsembris saab Wuttket teda näha oma silmaga Tallinnas.

Wuttke on aastaid olnud näitleja, kes ei ole mitte ainult "näitleja jumala armust" ja "tuntud headuses" – mis pole iseenesest ju sugugi vähe –, vaid kelle iga uut rolli oodatakse huviga.

Ega see ju polekski nii, kui ta varasemates töödes poleks tõestanud oma vahel imestamapanevat lavalist instensiivsust, ja mis peamine – alati on ta rollides tunda tugevat isikupära, isiklikku vaadet rollile. Tema omapäraks on vaimustada, põleda ideest. Ta nakatub võimalusest tegelaste maailmapilti läbi oma keha lavale tuua ja neid kõrvalt vaadata. Tõeliselt brechtlik näitleja. Ühe maailmavaate – hullumeelse maailmataju – lavalepanek on ka tema roll Tallinnas näidatavas lavastuses "Artaud" meenutab Adolf Hitlerit ja Romanisches Cafe'd".

Mainitud lavastus põhineb ideel tuua lavale Antonin Artaud', Euroopa (kuri)kuulsa teatripoeedi (Artaud' ideed "julguse teatrit" on kohati nii poeetilisel äärmuslikud, et vaid üksikud on suutnud neid laval kehastada) kujutlused ideaalset teatrit. Lavastuse aluseks on võetud fiktiivne kohtumine 20. sajandi Euroopa kahe hullu – Artaud' ja Hitleri – vahel, mida tegelikkuses kunagi ei toimunud. Küll aga leiab see aset hullumeelse Artaud' kujutluses.

"Artaud' meenutab..." on üks parimaid näiteid puhtast näitlejateatrist. Lavastaja, nagu ka teksti autor, pole kuigi tuntud. Õigupoolest võib öelda, et ei Saksamaal, veel vähem siis Euroopas, ei ütle nende nimed suurt kellelegi midagi, vahest ainult spetsialistidele. Lavastuse keskmes on fenomen nimega Martin Wuttke. Tema näitlejaintensiivsus, ülikiired muutused rollijoonises, ekstaatiline mäng Artaud'd kehastades ja tema imeteldav brechtlik distant oma rolli suhtes.

Milleks meile vabadus?

Ka Bruce Myers on üks neist suitsuse olemisega näitlejatest nagu Martin Wuttkegi. Vana ja karm mees. Ta on õppinud Inglise Kuninglikus Draamakunsti Akadeemias ja liitunud hiljem inglise esitruupi Royal Shakespeare Company'ga, kus kohtus maailmateatri suurkuju Peter Brookiga, kes on ka tema Tallinnasse tuleva monolavastuse "Suurinkvisiitor" lavastaja. 60ndate lõpul, mil tollane Ingliseaama esilavastaja Peter Brook otsustas suurt tunnustust andva teatritöö asemel pühenduda teatri algete otsimisele, reisis Myers koos temaga Aafrikasse ja Lähis-Itta. Tunnustatud Euroopa näitlejad rändasid improvisatsioonieten-

dustega pikka aega mööda kaugeid nomaadikülasid. Otsisid ja leidsidki. 1970ndast aastast on Myers Brooki Pariisis loodud Rahvusvahelise Teatriuurin-gute Keskuse juures, millest nüüdseks on saanud teater Bouffes du Nord.

"Suurinkvisiitor" on Dostojevski "Vendadest Karamazovitest" pärinev mõistulugu inkvisiitorist, kes kuulab üle maa peale tulnud ja arreteeritud Kristust ennast. Ülekuulamine küll, kuid iroonilisel kombel kujuneb see inkvisiitori monoloogiks, sest Kristus eelistab vaikida. Monoloogiks sellest, kui ohtlik võib ebatäiuslikule inimkonnale olla täielik vabadus, millest Kristus jutlustab. Vähemalt arvab nii Suurinkvisiitor. Parem ikka pool muna, parem kiriku kontroll inimeste üle, kui tühi koor, kui täielik vabadus. "Miks sa tulid meid segama?" – nii sõnastas Myers inkvisiitori peamise küsimuse ühes lavastust käsitlevas intervjuus.

See dilemma vabaduse piiride üle on ajakohane ka tänases maailmas. Nii ongi Myers maininud, et erinevais maailma paigus etendusi andes on ka publiku suhe Kristusele vastuväiteid toovale inkvisiitorisse olnud radikaalselt erinev. Mehhikos näiteks, kus kiriku roll on siiani väga tugev, kutsus lavastus esile naerupahvakuid. Damaskuses aga saadi väga hästi aru totalitaarse, kõikvõimsa valitseja tahust inkvisiitori rollis. Huvitav, milliseks kujunevad etendused Eestis?

Groteskne armuvaev

Läti näitleja Gundars Āboliņš ei ole Eestis kuigi tuntud. Ei ole üldse tuntud, peaks vist tegelikult ütlema. Mitut läti näitlejat te nimepidi teate? Küll on ta tuntud aga Lätis ja läti uue põlvkonna lavastaja, Euroopa teatri ühe lemmiklapse, Alvis Hermanise lavastuste kaudu nüüd ka Euroopas ja teisteski maailmajagades.

Āboliņši, kelle perekonnas ollakse näitlejad juba mitmendat põlve, tugevus on hea groteskitaju. Kui võrrelda teda Eesti näitlejatega, siis oleks selgeim paralleel ehk Tõnu Oja –veidrik, kuid tõsiseltvõetav.

Hermanise lavastuste tugevaim külg on mäng groteski ja lüüriksuse piiiril. Tihtilugu loob ta kujundeid argielust, tavaesemetest ja nii toob see poeetilisust kaasaegsesse maailma, mille puhul on vahel tunne, et metafoorne tasand kipub hoo-piski kaduma. Tema lavastaja-keel on omanäoline ja sellest, et seda on märganud ka lai teatri-maailm, annab tunnustust kas või see, et 2003. aastal omistati talle Euroopa teatri auhind uute mänguviiside loomise eest. Ta kuulub nende omanäoliste moodi põlvkonna moodustanud Ida-Euroopa lavastajate hulka (Warlikowski Poolast, Korshunovas Leedust, Schilling Ungarist), keda alatasakutsutakse lavastama juhtivatesse Lääne-Euroopa teatritesse ja kes ilmselt peavad hoolega ettevaatama, et end mitte rahvusvahelisel teatrimaastikul lõhki töötada.

Hermanise ja Āboliņši "Sonja" on veider lavastus. Vene kirjaniku Tatjana Tolstaja lugu maailma kõige koledamast naisest, kelle sõbrad petavad teda kirjavahetusesse armastatuga,

Karismaatiline Jan Jõnson, kes oli Samuel Becketti lähedane sõber, lavastab nüüd tema näidendeid vanglates üle maailma.

keda tegelikult olemaski ei ole. Veidrusi on seejuures mitu. Esiteks – maailma koledaim naine on nii kole, et teda mängib mees. Ja teiseks – mis on Eesti kontekstis küllalt kummutusväärne: lavastust mängitakse vene keeles, ka Lätis. Kui mõelda Eesti olude peale, oleks üsna ebausutav, et mõni siinne teater tooks välja venekeelse lavastuse eesti näitlejaga peaosas, mida ei mängita isegi subtiitritega mitte, vaid vene keeles. Lätis see aga just nii ongi.

Millist mõju võib "Sonja" kohalikus vaatajas tekitada? Groteski keeratud mälestusi nõukogude ajast, seda kindlasti. Naudingut paroodiast ja samas vanadusehirmu mõistmist. Hermanise lavastuse sõnum on ju lihtne ja klišeelik – õnn on hetkes – aga selle saavutamise pole kunagi kuskil lihtne olnud.

Luhtunud unistuste teema, mis lavastuses peamine, on oluline ka praeguse maailma vanimes õhustikus. Juba ammu räägitakse utoopiate lõpust, isegi ajaloo lõpust. Paljud ettevõtjad, ka rahvusvahelisel tasemel, kurdavad suurte ideede puudust. Aga kui puuduvad suured ideed, suhtutakse igasse uute utoopiasse, olgu see või koledaima naise suhtumine armastusse, põhjendatud skepsisega. "Sonja" on tragikoomiline lugu armastuses pettumi-

sest. Aga see-eest ehmatavalt naljakas.

Unustatud inimene

Elsie de Brauw ei ole Eestis tuntud, küll aga Hollandis ja läbi rollide erinevate Beneluximaade teatrite lavastustes ka üle Euroopa. Ta on virtuososne ja täpne, sarnanedes eesti näitlejannadest ehk Ülle Kaljuste ja Anu Lambiga. Elsie de Brauw on mitmekülgne näitleja, millest annab tunnistust kas või see, et Tallinnasse tulevast etendusest on vähemalt kolm versiooni – flaami-, saksa- ja inglisekeelne. Eesti keelt Elsie de Brauw siiski veel selgeks pole saanud, nii peab eesti publik rahulduma flaami keelega.

"Tema öde", tema monoetendus, on üks näitekirjaniku Lot Vekemansi näidendite seeriast, milles ta püüab kaasajas elustada vanu müüte. Just toimivate müütide puudus tundub olema kaasaegse maailma üks peamisi küsimusi. "Tema öde" on ümberkirjutus antiikmütoloogia tegelasest Ismenest. Ismene, kes ta on – küsite? Ja õigusega küsite, sest Ismene ongi antiikmütoloogia omamoodi väike Peeter, kelle moonakott esimesena tühjaks süüakse. Ta on Oidipuse tütar ja Antigone öde, tegelaste, kelle kuulsus ulatub üle kogu Euroopa kultuuri. Aga Ismenet teavad vähesed. Nii ongi "Tema öde" monoloog Ismenelt, kes on aastatuhan-

deid vaikinud, sunnitud vaikima ja nüüd hakkab rääkima.

Tõrjutu seisus peaks tuttav olema ka Eestis, õigupoolest kogu Ida-Euroopas. Aastaid on siin pärast II Maailmasõda olnud "teine", unustatud väikevend. Ja võõrad pole meile küllap ka neuroosid ja ambitsioonide mahavaikimised, mis "teiseks" olemisega kaasas käivad. Need kõik on olemas ka Ismenel. Kuid ühiskondlik viide pole õnneks "Tema öesse" sisse lavastatud. See on ühe näitleja tulevärk, milles taustad ja seosed on tagaplaanil, olgu need siis sotsiaalsed või isiklikud. Belgia teatri NT Gent tulek Tallinna on igatahes erakordne.

Kui näitekirjandus muutub tegelikuks eluks

Kunagi oli rootslane Jan Jõnson Rootsi Kuningliku Teatri tunnustatud näitleja. Kord käis ta mängimas vanglas ning selle juhtkond palus, et ta lavastaks midagi vangidega. Mis ma siin ikka lavastan, üsna hirmsad inimesed, mõtles Jõnson. Aga kui ta hakkas vangidega lugema Samuel Beckett'i "Godot'd oodates", tekkis ruumi äkki imelik vaikus ja lootus. Ja Jõnson tundis, et see on ettepanek, millest on võimatu keelduda. Midagi, mis on palju tõelisem, intensiivsem kui tema töö teatris.

Nüüd on Jõnson töötanud Beckettiga erinevates vanglates üle maailma ja selle aja jook-

sul on juhtunud nii mõndagi: vabaduses toimunud etendus-telt on vange põgenenud, aastateks vaikima jäänud vangid on hakkanud rääkima ja muudki kurioosset, mille käigus nii Jõnson kui vangid on tajunud midagi, mida peaks parema väljendi puudumisel nimetama "tõelusehetkeks".

Jan Jõnsoni erakordsest tööst vangidega sai kuulda ka näidendite autor Samuel Beckett ise. Isegi vana skeptiku Becketti jaoks oli toimunud midagi erilist. Vanglas muutub Godot'd ootamine millekski muuks kui pelgaks eksistentsiaalseks mõtlemänguks. Kutsunud Jõnsoni lühitelegrammiga endale Pariisi külla, istusid nad kaua kohvikus ja vaikisid. Viimaks küsis Beckett: "Mis juhtus, kui Te andsite mu näidendi inimestele, kes elavad pimeduses?"

Jan Jõnsonil on paljud rääkida. Beckettist ja elu intensiivsusest, millist tavaline inimene endale enamasti ettegi ei kujuta.

Kui Linnateatri inimesed Jan Jõnsoni monoloog-lavastust "Tõelushetked" esmakordselt Minskis nägid, ütlesid nad pärast: "Te ju teate, kui intensiivne on Elmo Nüganen, eks? Jan Jõnsoni puhul korruta see viiega, ja siis jääb ka veel puudu. Selline mees."

Laur Kaunissaare, festivali "Talveöö unenägu" kokkukulataja

Foto: Veiko Tubin.

"Arbuusisuhkrus" lavastusmeeskond proovis.

Kui magus on "Arbuusisuhkrus" maailmamakett?

TULEKUL!

Richard Brautigan
ARBUUSISUHKRUS

Lavastaja: Jaanus Rohumaa
Kunstnik: Aime Unt
Dramatiseerija: Maria Lee Liivak
Inglise keelest tõlkinud:
Enn Soosaar

Esietendus: 22.11.2008
Väikeses saalis

Mängivad: Hele Kõre, Külli Teetamm, Argo Aadli, Andero Ermel, Indrek Ojari, Margus Tabor, Tõnn Lamp ja Veiko Tubin

"Arbuusisuhkrus" on Richard Brautigani 1968. aasta romaan. Arbuusisuhkrus on maailm, kus kõik on tehtud arbuusisuhkrust ja iga päev paistab erinev päike. Selle maailma keskel asub iDeath - utoopiline keskkond, kus pole vägivaldaga ega ego. Igal sealsel elanikul on oma väikesed ülesanded ja tegevused, millega saata õhtusse lugematuid õrna tasakaalu aegseid päevi. Idüllil pinnal aga on jäänud endiselt verevalamised ning mõnedel inimestel on raske leppida uue rahuaja flegmaatilise rütmiga. Kas vägivald on inimesele loomuline omane ja paratamatult ning millises avaldub see maailmas, mis vägivald ei tunnista?

Sedamööda, kuidas proovisaali akende taga on sügis järkjärgult edenend, on raamatutegelased järjest rohkem saanud endale inimlikke jooni näitlejate näol. Teksti teatav žanriline mitmeplaanelisus tingib pisut teistmoodi näitlejaülesandeid või teistsugust lavaorganikat kui näiteks psühholoogiline draama või lineaarne well-made. "Arbuusisuhkrus" teksti alternatiivsuse tõttu vajab ka tekstianalüüs pisut teistsugust lähenemist. Sõnastuse eeterlikkus loob teistmoodi, harjumatu avara psühholoogia – nii nagu arbuusisuhkrus ise on oma moodi maailmamakett, nii on ka selle psühholoogia teistsuguse maailmataju makett. Proovides lahendatakse inimlikult võimatuid reaktsioone, otsitakse keerulisi teid pidi

uut lihtsust ja mõistatatakse sõnade tähendust. See erikeelsus on ilmselt ka põhjus, miks "Arbuusisuhkrus" mõjub muinasjutuna täiskasvanutele – see eeldab, et lugeja või vaataja ei püüa kõike argilooika kaudu seostada, vaid puhta lehen orienteeruda kujunditerärgastikus ning atmosfääris. Mõnesuguseid paralleele võib leida näiteks Karupog Puhhi või Päikeselinn-Totuga, kuigi pinnaalune äng ning isegi jõhkru teeb selle ilmselt lapse sobimatuks materjaliks.

Richard Gary Brautigan (1935-1984) oli ameerika kirjanik, kelle tuntumate teoste hulka kuuluvad peale "Arbuusisuhkrus" veel näiteks "Forellipüük Ameerikas" ja "Abort".

1967. aastal ilmunud "Forellipüük" saavutas kiire edu ning Brautigani hakati pidama toonase noorteliikumise üheks ilmekamaks esindajaks, kuigi Brautigan ise oli hipide suhtes üsna põlglik. Seitsmekümnendatel ja kaheksakümnendatel tema populaarsus Ameerikas kuhtus, Euroopas ja Jaapanis aga oli ta endiselt üsna menukas. Raamatus "Abort" annab minategelane põgusa kirjelduse Richard Brautiganist: "Autor oli pikk ja blond ning pikad kollased vuntsid andsid talle anaroonistliku välimuse. Näis, nagu võiks ta end mõnes teises ajas kodusemalt tunda."

Brautigani lapsepõlv oli heitlik, ta vanemad läksid viis kuud enne ta sündi lahku ning ema abiellus mitu korda uuesti. Elades koos oma ema, mõne kasuisa ning mitmete poolõdede ning -vendadega, puutus Brautigan lapsepõlves palju kokku vaesuse ja koduvägivallaga. Oma bioloogilise isaga kohtus ta elu jooksul kaks korda, ilma et isa nende sugulusest teadlik olnuks. Kaheksakümneaastaselt sai Brautigan paranoidse skisofreenia diagnoosi. 1984. aastal, 49-aastaselt tulistas ta end oma kodu pähe ning tema surnukeha leiti umbes poolteist kuud hiljem.

Brautigani stiil on kerge,

kujundlik ja fantaasiarikas, tema loojutustamisel on palju ühist biitnikuga. Näilise naiivsuse varjus on tõsidus, esmapilgul kulgemisena mõjuval lool on täpne kompositsioon. Teatri kontekstis võib paralleele tõmata happening'iga – siin on avarust improvisatsioonile ning assotsiatsioonile jooksvale kujutuspildile. Ühtaegu psühheedeelne, teiselt poolt psühholoogiline; poeetiline ja argine; keeruline ja lihtne.

Nii raamatus kui varsti ka teatrisaalis on "Arbuusisuhkrus" üks teistmoodi reeglitega kosmos. Kujutate ette maailma, kus kurja põhimõttelisel lihtsalt ei ole? Aga samas meenutatakse sageli, kuidas paarikümmend aastat tagasi hävitati ära viimane tiiger (täheenduses "ohtlik element"). Arbuusisuhkrus keskmes asub iDEATH (minaSURM), Arbuusisuhkrus ideoloogiline tuum, aga suhkru perifeerias Unustatud Töökojas elab iDEATHi vaimse isa Charley kunagine vend inBOIL, kes headuse diktatuuri vastu sõdib ning on veendunud, et minaSURM ei ole mingi minaSURM ilma tiigriteta, kes noil vanadel aegadel aegajalt inimesi lihtsalt ärasõid.

Ja siis hakkab inimene, keda sa armastad, sind ootamatult lihtsalt eirama, teeskleb, et teda pole kodus, viskab su kirjad minema ja keeldub sulle ütlema, mis lahti on. Natukese aja pärast selgub, et ta on uue armastuse leidnud sinu parimas sõbrannas. Näiliselt säilib idüll ja harmoonia, aga järkjärgult ilmneb, kui illusoorne on selles maailmas siiski vabadus või õnn või isegi vägivallatus. Ometi ei ole lugu lihtsakoelisele karkassile vaatamata mustvalge, sest samaaegselt saad igast vaatepunktist aru ja mõistad nii soovi korrastada maailm enda printsiipide järgi harmooniliseks, aga ka seda harmooniat lõhkuda, et oleks mingi faktor, mida karta ja millega võidelda.

Maria Lee Liivak,
dramaturg

Majahaldjas Veeli

Foto: Siim Vahur.

Sünnipäevalaps Veelil on teatris päris oma nimega saal. Nii hüütakse seda ruumi, kus on tavaliselt panipaik. Kuhu kuhjatakse raamatuid, valgusteid, kõike, mis paigutamist vajavad. Sel suvel avastati, et selles veidi räämas saalis on midagi seina sees peidus. Puhastatigi välja renessansiaegne keerudega sammas naise näoga kõrgel tipus. Jüri Kuuskemaa ristas selle majahaldjaks. See on vägagi kõnekas leid.

Veeli, kellel täitub novembris 50 aastat, on selle teatri jaoks olnud samuti majahaldjas. Tema tegevused on avalikkuse eest peidetud, kuid väga vajalikud. Ta on teatris elanud läbi erinevaid aegu – näinud juhtide vahetumist, lavastajate minekuid-tulekuid, uute näitlejate kasvamist. Veeli on täpselt nii soe ja märkamatu vajalik kui üks majavaim üldse olla saab – iiri muinasjutude vaimolendite krutskilembus ja õelus temas puudub.

Veeli Tamm: Olen Linnateatris olnud tööl 1985. aastast ja pidanud erinevaid ameteid – lavamonteerija, dekoratsiooniohmbler, riidetaja, lisaks maja perenaine ja rekvisiitor. Õppisin 4. Tehnikakoolis ja erialaks oli naiste ja laste kergete rõivaste rätsep, kuid teatrisse tulin tööle dekoratsiooniohmbleriks. Sel ajal oli nn väike saal Laial tänaval ja suureks saaliks praegune Salme Kultuurikeskus.

Näitlejatest olid aktiivsed laval Helene Vannari, Ago Roo, Andrus Vaarik, Sulev Luik, Guido Kangur. Allan Noormets ja Piret Kalda olid alles lavakooli tudengid – nad ongi minu jaoks esimesed "teatrilapses".

Kristiina Garancis: Milline töö sulle teatris kõige hingelähedasem on olnud?

V.T: Kõige rohkem on mulle rõõmu teinud dekoratsiooniohmbleria amet. Selle juures on kõige olulisem, et näed laval valmis tulemust ehk pehmet dekoratsiooni, mille oled oma käte ja südamega teinud.

K.G: Kuidas näeb välja sinu päev teatris?

V.T: Kunagi töötasin teatris nagu Bermuda kolmnurgas – töökojad olid Vene tänaval ja mängusaalid Laial tänaval ja Salmes. Nüüd tulen hommikul teatrisse, panen triikraua sooja ja siis vaatan, kuidas kostüümid välja näevad. Kuni raud soojeneb, viin õhtusteks etendusteks näitlejate jalaõud valmis. Seejärel hakkab triikima ja oma asju paika panema.

K.G: Sinu töö on tihedalt seotud kunstnikega, kes kujundavad dekoratsioone ja kostüüme. Kas keegi neist on olnud sulle oma isiksuse või käekirjaga eriti armas?

V.T: Kõikide kunstnikega on olnud meeldiv koos töötada. Nad tulevad oma eriliste ideedega ja on tore, kui suudan neid ellu viia. See ongi minu jaoks põnevaim väljakutse – kuidas nende peas ja paberil sündinud nägemus laval vormi saab. Kunstnike hulgas mul oma lemmikut pole, igaüks on nii isemoodi ja oma käekirjaga. Nendega tuleb lihtsalt osata kaasa mõelda.

Märkamatu kohalolija Veeli.

Tore on olnud koostööd teha noortega, kes on Kunstiakadeemia stenograafia osakonnast teatrisse praktikale tulnud.

K.G: Oled üle kahekümne aasta näinud Linnateatri erinevaid lavastusi. Millised on olnud sinu lemmikud?

V.T: Kõige eredamalt on mees esimene lavastus, kui tööle tulin. See oli Gvozdkovi skandaalne teatritöö "Lendas üle kääpessa". Samas on lemmikuid palju, näiteks 1995. aastal etendus Lavaaugus Elmo Nüganeni vabaõhutükk A. Dumas' "Kolmest musketärist".

Minu lemmikaeg teatris on prooviperiood, umbes kaks nädalat enne esietendust. Põnev on jälgida, kuidas näitlejad oma ideid välja pakuvad. Teatritükkid valmivad otsekui sünnitades. 3 kuud õpitakse ja siis läheb lahti...

K.G: Mis sind siin hoiab?

V.T: Pidevalt tuleb uusi etendusi ning kunagi ei teki rutiini.

K.G: Kuidas Veeli saal sinu järgi oma nime sai?

V.T: Saal Lai tänav 25 oli alguses ladu. Maalisal kasutas ja lavapoisid mängisid seal aeg-ajalt pilli. Ühel hetkel oli dekoratsioonidele ruumi vaja, tegin pool tuba korda, hakkasin seda kasutama ja nii saigi saal oma nime.

Vestles
Kristiina Garancis

KOLLEEGID VEELIST:

Sirli Bergström,
lavastusala juhataja

Veeli on teatris täiesti asendamatu inimene. Talle ei pea mitu korda asju üle seletama – räägid korra ja ta suudab selle idee täiesti perfektselt teostada. Tema õmmeldud dekoratsioonid ei nõua isegi pärast sajandat kasutamiskorda parandamist. Veeli tehtu on alati kvaliteetne ja ta paneb töösse oma hinge. Ta suudab kunstnikega hästi kaasa mõelda ning alati on tal omalt poolt häid ideid välja pakkuda. Veeli käes on dekoratsiooniohmblerise kiirusrekord – suure lava riputised valmivad praktiliselt ühe ööga.

Terje Kessel-Otsa,
vanemrekvisiitor

Veeli on haruldaset hooliv ja vastutulelik inimene. Talle läheb kõik korda ning ta ei tee kunagi ühtegi asja üle jala. Veelile ei pea iialgi midagi ütlemata – ta oskab ise märgata ja tähele panna. Veeli on üks "õigemaid teatriinimesi". Sinna juurde kuulub eriline oskus – olla samal ajal nii märkamatu ja ka nähtav.

Kivist sambahaldjas

Kunstiajaloolane Jüri Kuuskemaa suvel Veeli saali seinast leitud renessansiaegsest värvilisest sambast:

Emapuid toetavaid sambaid nimetati keskajal majapuuks. Sellel oli tavaliselt 8-tahuline profiil. Kristlikus arvusümbolikas viitab see lõpmatusse kui ruudu ja ringi sümbioos. Sedalaadi piilaritel on mõnikord majaomaniku initsiaalid. Piilaritel on kolmas lüli, mis on kaetud võrguga. Neisse peab kinni jääma ümber hõljuv kuri. Moodsas keeles on see kurja neutralisaator ehk lõks.

Foto: Siim Vahur.

Renessansiaegne kurja neutralisaator.

Lämbed Mehhiko päevad ja ööd Taevalaval

TULEKUL!

Tennessee Williams
"Iguaani öö"

Lavastaja: Ingo Normet
Kunstnik: Iir Hermeliin
Inglise keelest tõlkinud:
Jaak Rähesoo

Esietendus: 13.12.2008
Taevalaval

Mängivad: Anne Reemann, Rain Simmul, Ago Roo, Piret Kalda, Ene Järvis, Evelin Pang, Mart Toome, Andres Ots, Priit Võigemast ja Alo Kõrve

Tennessee Williamsi tuntud näitemängu tegevus toimub 1940. aasta lämbel varasügisel mereäär- ses Mehhiko kolkakülas. Väikeses boheemilikus võõrastemajas kohtuvad inimesed, kelle elu on jõudnud ummikseisu ja kes visklevad nüüd emotsioonide küttes sama meeleheitlikult nagu hotellipoiste poolt veranda külge seotud iguaan oma vabaduse eest.

Tennessee Williams on ka eesti teatritraataja jaoks omamoodi kullaprooviga näitekirjanik. 20. sajandi üks mõjukamaid ameerika dramaturge sündis 1911. aastal Mississipi osariigis Columbuses ja suri 1983. aastal New Yorgis. Eesnimi Tennessee on pseudonüüm, tuletatud ülikooliaegses hüüdnimest, mis viitas tema mahlakale lõuna-

osariikide kõnepruugile. Oma tuntuimate näidendite eest, mida on ka Eestis mängitud, mitmeid neist korduvalt, pälvis Tennessee Williams ameerika mainekaimad võimalikud auhinnad – Pulitzeri preemia näidendite "Tramm nimega iha" ja "Kass tulisel plekk-katusel" eest ning New Yorgi draamakriitikute ühingu preemia näidendite "Klaasist loomaaed" ja "Iguaani öö" eest.

Williamsi isiklik elu oli keeruline, problemaatilisele lapsepõlvele ja rasketele suhetele vanematega järgnes kalduvus depressioonile, alkoholism ja ravimisõltuvus. Kuid ilmselt muutsid just need üleelamised Williamsi tähelepanelikuks eritlejaks, kes suutis luua psühholoogiliselt mitmetahulisi, mõistatuslikke karaktereid, ja paigutada neid olukordadesse, kus viimase piirini viidud tegelase sisemine plahvatusoht vaataja toolile naelutab.

"Iguaani öö" põhineb Williamsi enda kirjutatud lühijutul, näidendiversioon esietendus 1961. aastal Broadwayl ja saavutas niisuguse menu, et esmalavastusega anti kokku 316 etendust. Loo tegevus rullub lahti boheemilikus võõrastemajas Mehhiko kolkakülas 1940. aasta palaval varasügisel. Peategelaseks on töölt kõrvaldatud kiri-

Foto: arhiiv.

20. sajandi mõjukas draamakirjanik Tennessee Williams inspireerib sel hooajal Linnateatri näitlejaid.

kuõpetaja Shannon, kes püüab endal nüüd turistigiidina hinge sees hoida. See sisemise kokkuvõrvarisemise äärel, kuid ometi jõuline tegelane satub loo arenedes vastamisi galerii erinevate naistega, kellest tooni annavad lopsaka olekuga võõrastemajaperenaine Maxine ja üksildane rändkunstnik Hannah. Kõik kolm nimetatut on jõudnud omadega ummikseisu ja püüavad nüüd lämbetes Mehhiko päevades ja öödes taasleida elamise valemit.

"Iguaani öö" järgi on vändatud mitu filmi, kõige tuntum neist on John Hustoni tõlgendus aastast 1964, kus peaosades olid Richard Burton, Ava Gardner ja Deborah Kerr. Eestis on "Iguaani öö" varem professionaalsele lavale jõudnud kaks korda – 1976. aastal Pärnu "Endlas" ja 2000. aastal Rakvere Teatris. Pärnus oli tookord lavastajaks samuti Ingo Normet. Teistkordne kohtumine sama näitemänguga on see ka Ago Roo jaoks, kes mängib saatuse tahtel veelkord sama rolli – 97-aastaselt luuletajat Nonnot. Kirikuõpetaja Shannonit kehastas Pärnus Aarne Üksküla ja Rakveres Üllar Saaremäe – Linnateatri lavastuses on selles osas Rain Simmul. Võõrastemajaperenaise Maxine'i rollis astub üles Anne Reemann ja Hannah'i mängib Piret Kalda.
Triin Sinissaar, dramaturg

Aleksander Eelmaa mõtestab elu lõppvaatust

Fotod: Siim Vahur.

TULEKUL!

Morris Panych
"Tädi ja mina"

Lavastaja: Aleksander Eelmaa
Kunstnik: Liisi Eelmaa
Inglise keelest tõlkinud:
Juhan Teppart

Esietendus 17.01.2009

Mängivad: Helene Vannari ja Andres Raag

"Tädi ja mina" on kaasaegse kanada näitekirjaniku must komöödia kahest üksiklases, kes teineteises tuge ja lohutust leiavad. Endasestõmbunud ja veidi saamatu pangagaametnik Kemp saab ühel päeval oma tädiilt kirja, et too on suremas. Kuigi Kemp pole tädi ligi kolmkümmend aastat näinud, jätab mees kõik tegemised sinnapaika ja sõidab teise linna vanainimese eest hoolitsema. Tädiaga kembeldes purskub Kempist välja ka kogu aastatega ladestunud kibestumus. Panychi vaimukas ja irooniline näitemäng ühendab endas koomilist ja traagilist ning pakub õige ootamatuid pöörded.

17. jaanuaril esietendub teatris eelkõige Sassina tuntud mehe lavastajakäe all Morris Panychi mitme erineva pealkirjakandidaadiga näidend. Loo sisuks on ühe tegelase monoloogiline sukeldumine enda sisse. Mehe avanemisele aitab kaasa inimlik eksitus ja see, et tal on esmakordselt elus lõpmatult aega – ta on seltsiks vanale naisele, kes valmistub siit ilmast lahkuma.

Potentsiaalsed pealkirjad on: "Surnuvalve", "Pikk palve" ning "Tädi ja mina".

Sass selgitamas eksistentsiaalseid põhitõdesid.

Selgub, et tänases päevas on eestlaste jaoks surnuvalve üsna õõvastav mõiste. Pealkiri, mis seda kajastab, võib seega tulevikuvaatajaid ehmatada. Pikk palve viib mõtled usumaailma terminoloogiale ja on liiga vormikeskne. Täna nimetatakse tulevikulavastust kokkuleppeliselt "Tädi ja mina". Selle sisusse me koos lavastajaga piilumeegi. Et keegi ei ehmataks, vääriti ei mõistaks ega jätkaks teatrisse seetõttu tulemata.

Aleksander Eelmaa: Surnuvalve on tänapäeval unarusse jäänud mõiste. Lahkumist siit ilmast kardetakse. Vanad inimesed lihtsalt kaovad ära, et mitte tekitada teistes oma suremisega ebameeldivaid tundeid. Pole vist vale öelda, et surev inimene lausa peidetakse teiste eest ära.

Mu ema käis surnuvalves. Mäletan, et oli kolm sellist naist, kes pidasid oluliseks istuda

sureva inimese voodi kõrval - ja seda nii päeval, kui öösel.

Surnuvalve juures on kõige peamine kohalolek või juuresolek. Samas on kummaline tõdeda, et siit ilmast lahkuva inimese kõrval ei lähe tähelepanu mitte niivõrd tema peale, vaid siirdub iseendasse. Niisiis, sellele tegevusele tuleb juurde veel teinegi mõde - valvaja saab oma olemisi ja tegemisi uue pilguga hinnata.

Sünd ja surm on mõlemad elu lahutamatud osad. Tänapäeval tõukame tihtipeale ühe osa ehk surma täielikult tema peale. Minu kogemus ütleb, et ei saa eemale lükata seda, mis sind hirmutab, vaid peab sellele silma vaatama. Surmaks peame me iga hetk valmis olema. Ainult nii tekib teadmised, et on olemas eksistentsiaalne tervik.

Surm toob väga teravalt esile üksinduse teema. Inimene on tegelikult ju läbi elu üksinda - sõbrad ja kaaslased tulevad ja

lähuvad. Mis aga toimub surma hetkel? Kas on keegi seda sinuga jagamas? Hea oleks, kui keegi leiaks sel hetkel aega just sinu jaoks.

Kristiina Garancis: Kõige olulisem elus on minu arvates lähedus. Inimesed teevad hulle tegusid selle nimel, et tunda end armastatuna.

A.E: Jah, oluline on, et sa oled kellegagi koos ja ei tunne end mahajäetuna. Mu öde lahkus siit ilmast augustis ja ma käisin tema juures surnuvalves. Istusin tema voodi peatsis ja kõik mõtled, mis tulid, olid sügavalt minu endaga seotud. Loomulikult meenus mälestusi, kus tema oli oluline, aga põhiline mõtete suund oli iseendasse. Jälgisin kõiki oma praegusi tegemisi, mõtlesin olulised asjad läbi ja tundsin, et otsekui puhastusin. Panychi näidendis see "puhastustuli" just nii toimibki. Suri ja võib olla su sugulane või mitte, kuid

valvaja läheb ikkagi teekonnale iseendasse.

K.G: Kui sa õe juures valves oled, mis sinuga siis toimus?

A.E: Mõtlesin enda elu üle ja sellele, kui üürrike kõik on.

Katoliiklikus traditsioonis on kolm palvet. Ühte võib tinglikult nimetada vaatluspalveks.

Surnuvalve meenutabki paljus seda. Vaatad armast inimest - ta tuleb sinu maailmale väga lähedale ja aitab peegeldada sind ennast. Sureva inimese kõrvale mahaistumise hetk on väga oluline teekonna algus ning tavapärase aeg jääb siis otsekui seisma.

Sünnipäevadel ja perekondlikel kosviibimistel pole selline lähedus kunagi võimalik.

K.G: Lavastamine pole sinu jaoks põhitöö, oled ju näitleja.

A.E: Mul pole lavastamise ambitsiooni - pole ei peas ega südames selliseid plaane. See näidend ise tuli minu juurde. Niipalju, kui ma aga kätt proo-

vinud olen, olen saanud päris meeldivaid kogemusi. Olen lavastanud Saaremaal, Viinis, Naissaarel, selliseid tekste nagu "Külmetava kunstniku portree", "Vastutuulelaev" jne.

Väga pikka aega, ligi 14-15 aastat, tegin teatrit koos Evald Hermakulaga. Tegime palju stuudiotööd - Draamateatri noortestuudios lõpetas koguni kaks lendu koolilapsi. Nüüd võin ausalt öelda, et proovitegemise protsess temaga oli vahel põnevamgi kui lõpptulemus.

K.G: Kuidas Morris Panychi näidend ja näitlejad sinu juurde jõudsid?

A.E: Kõik oli väga lihtne - kui teatri kirjandusala juhataja Anu Lamp seda teksti mulle pakkus, siis soovitas ta kohe sinna juurde ka näitlejaid. Helene Vannari ja Andres Raag sobisid mulle väga hästi.

Vestles Kristiina Garancis